

SURİYE BAĞLAMINDA RUSYA VE İRAN İŞBİRLİĞİ

Zülfükar Aytaç KİŞMAN*

Berfu BOYRAZ**

Öz

İran ve Rusya ilişkilerinin tarihi ilişkilerin sınırlı olduğunu göstermektedir. Ancak değişen uluslararası konjonktür ve iki ülkede değişen siyasi yapı, iki ülke ilişkilerinin gelişmesiyle sonuçlanmıştır. İran'ın devrim sonrası anti-empyralist duruşu ve Rusya Federasyonunun tekrar küresel bir güç olma arayışı iki ülkenin ortak paydada buluşmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda özellikle 1990'lı yıllardan itibaren iki ülke arasında ekonomik ve nükleer işbirliği anlaşmaları yapıldığı görülmektedir. Yine Rusya ve İran'ın bölgesel çıkarlarının da birbirine paralel olduğu söylenebilir. Bilhassa 2010'da başlayan Arap Halk Hareketlerinin 2011'de Suriye'deki yansımalarına karşı iki ülkenin tutumu birbirlerine paralel niteliktedir. Rusya ve İran bu çerçevede, farklı beklentilerle de olsa ortak çıkarlar bağlamında Suriye krizinde stratejik işbirliği içerisindedirler.

Bu çalışmada Rusya Federasyonu ve İran İslam Cumhuriyeti ilişkileri Suriye krizi bağlamında değerlendirilecektir. Çalışmada iki ülkenin Suriye krizinde farklı beklentilerinin ortak çıkarlarda birleşmesinin arka planının incelenmesi amacıyla, iki ülkenin Suriye ile ilişkileri ve Suriye krizine karşı geliştirdikleri politikalar detaylı olarak incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Suriye krizi, İran, Rusya, Orta Doğu

* Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Pazarlama Ve Dış Ticaret Bölümü, aytac@firat.edu.tr

** Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, berfboyrazz@gmail.com

RUSSIA AND IRAN COOPERATION WITHIN SYRIA

Abstract

The history of Russia and Iran relations show that the relations had been limited. But the changing international conjuncture and the shift in the political structure of the two countries has resulted in development of the relations. Iran's anti-imperial stance in post revolution era and Russian Federation's quest for becoming a global power again, have provided the countries to meet on a common ground. In this context, especially by the 1990s, there have occurred economic and nuclear cooperation agreements between the two countries. It can be claimed as well that the regionals interests of the two countries are overlapping. Particularly, the two countries' approaches to the reflections of the Arab civil upheavals started in 2010 on Syria are very parallel to each other. Russia and Iran, given that they have different expectations in this frame, have developed common interests in their strategic cooperation during the Syrian crisis. In this study, the relations between Russian Federation and Iran Islamic Republic will be investigated in terms of the Syrian crisis. In order to analyze the merging common interests and different expectations of the two countries, the relations of the both countries with Syria and the policies they have developed for Syrian crisis will be scrutinized in detail.

Keywords: Syrian crisis, Iran, Russia, Middle East

1. Giriş

Rusya ve İran ilişkilerinin tarihsel serüvenine bakıldığında, iki ülke ilişkilerinin birbirinden uzak ve rekabete dayalı olduğunu görmekteyiz. Özellikle Şah döneminde İran'ın ABD ile yakın ilişkileri Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya ve İran ilişkilerinin gelişmesini engellemiştir. Ancak hem Soğuk Savaşın sona ermesi hem de Şah'a karşı yapılan İslam Devrimi iki ülkenin farklı kimliklerinde öteki tanımlamalarının kesişmesiyle sonuçlanmıştır.

2010'da Orta Doğu ülkelerinde başlayan Arap halk hareketleri Orta Doğu'da dünya siyaseti açısından yeni bir denkleme sonuçlanmıştır. Bu noktada en

dikkat çeken gelişme İran-Rusya yakınlaşmasıdır. Özellikle Suriye’de oluşan halk hareketleri noktasında İran ve Rusya birlikte hareket etmektedir. İki ülke de farklı beklentilerle de olsa Esad yönetiminin iktidarda kalmasını desteklemektedir (Sinkaya, 2016: 25). Bu çalışmada farklı beklentilerin ortaya çıkartılması amacıyla, ilk olarak iki ülkenin Suriye ile ilişkilerine değinilecek ardından Rusya Federasyonu ve İran İslam Cumhuriyeti ilişkileri bağlamında ortak çıkarlar incelenecektir. Bu çalışma ile amaçlanan çıktı Suriye krizinin iki önemli aktörü olan İran ve Rusya’nın konuya hangi ortak noktalardan baktığının tespiti ve Suriye üzerinde çeşitli ülkelerin uygulamaya çalıştığı stratejiler bağlamında nasıl bir pozisyon aldıklarının anlaşılmasıdır.

Bu çalışmada benimsenen yöntem, Suriye krizi bağlamında iki ülkenin müstakil olarak ve beraber geliştirdikleri politikaların tetkik edilmesi ve bu bağlamda konuya bütüncül bir bakış açısı kazandırılması maksadıyla detaylı değerlendirmeler yapılmasıdır.

2. Rusya-Suriye İlişkilerinin Temel Dinamikleri

İkinci Dünya savaşından sonra dünya güçleri için Orta Doğu, jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik olarak büyük önem arz etmişti. Bu bağlamda, ABD ve SSCB bölgedeki diğer ülkelerin hâkimiyetlerini kırmak istemiş ve bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını tanımaya başlamıştır. Örneğin ABD ve SSCB tarafından Suriye’nin bağımsızlığı 1946’da tanınarak Fransa’nın askeri varlığının sona erdirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu noktada diğer bir örnek ise İsrail’dir. İki kutuplu sistem içerisinde, ABD’nin İsrail ile yakınlaşması SSCB ve Suriye’nin de karşılıklı olarak yakınlaşmalarına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla Rusya ve Suriye arasında tarihsel olarak iyi ilişkilerin mevcut olduğu görülmektedir (Karabulut, 2007: 69). Ancak Suriye’nin Rus dış politikasında ana öncelikli bir yere sahip olduğu söylenemez. Eğer Suriye’yi modern Rus dış politikasının halkalarından birine yerleştirmek gerekirse, üçüncü halkaya yerleştirmek mümkündür. Bununla

beraber Suriye’de son zamanlarda meydana gelen istikrarsızlıklar ve İŞİD tehlikesi gibi pek çok sebep Rusya için Suriye’nin önemini artırmıştır (Włodkowska-Bagan, 2017: 27).

Bu tarihsel yakınlık, Suriye’deki rejim değişikliği ile birlikte müttefikliğe dönüşmüştür. Suriye’de Batı karşıtlığıyla pekiştirilen milliyetçi düşünceler Suriye ile Rusya arasındaki ilişkileri daha da derinleştirmiştir. 1954 yılında Suriye, Çekoslovakya ile askeri bir anlaşma yapmış ve bu durum onu Doğu Bloğu ile askeri anlaşma yapan ilk Orta Doğu ülkesi yapmıştır (Çalışkan,2016: 1). 1963’de iktidara gelen Baas Partisi dış politika tercihlerini SSCB’den yana kullanmıştır. Bunun temel sebebi, parti ideolojisinden kaynaklanmaktadır. Baas Partisi, ideolojik olarak Pan-Arabizm ve sosyalizme dayanan bu çerçevede Arap ulusunun tek bir sosyalist devlet altında birleştirmeyi amaçlayan bir partidir (Özkoç, 2008: 121-122).

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise ilişkilerin gelişimi uluslararası koşullardan da olumlu etkilenmeye başlamıştır. Orta Doğu’da yaşanan her gelişme iki ülkenin daha da yakınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak 1991’de SSCB’nin dağılması sadece Doğu Bloğu ülkelerini değil aynı zamanda iki kutuplu sistem içerisinde SSCB ile yakın ilişkiler kuran ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. Suriye de yukarıda ifade edildiği üzere bu ülkelerden birisidir ve SSCB’nin dağılması üzerine dış politika tercihlerini revize etmiştir. Örneğin I. Körfez Savaşında pragmatist bir dış politika izleyerek ABD ile birlikte Irak karşıtı koalisyonla destek vermeye başlamıştır (Karabulut, 2007: 81). Rusya Federasyonu ise serbest piyasa koşullarına ayak uydurmaya çalışırken kendi ekonomik ve ideolojik yapılanmasına odaklanmıştır. Aynı zamanda iç siyasetinde batıcı düşüncelerin egemen olması Suriye-Rusya ilişkilerinin gelişimini olumsuz etkilemiştir (Özbay, 2012)

Rusya toparlanmaya başladıktan sonra Suriye ile ilişkilerini geliştirmek istemiş ve 1994 yılında iki ülke askeri işbirliği anlaşması imzalamıştır. 1996 yılında ise askeri teknolojinin transferleri amacıyla yapılan anlaşmalar iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesiyle sonuçlanmıştır. 1999'da Putin iktidarı, Suriye ile ilişkilerin gelişmesi doğrultusunda önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde aktif bir dış politika izleyen Rusya, SSCB gibi bölgedeki rejimleri destekleyerek, onlara silah satarak, bazı ülkelerin SSCB zamanından kalma borçlarını silerek ve özellikle enerji alanında işbirlikleri gerçekleştirerek bölgedeki etkinliğini arttırmaya başlamıştır (Yazıcı, 2012: 40-42).

Özetle, Rusya ile Suriye arasında Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte iyi ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Orta Doğu'da yaşanan olaylar ve iki kutuplu sistem içerisinde ABD'nin İsrail ile yakınlaşması Suriye-Rusya ilişkilerinin gelişmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum Soğuk Savaşın doğası gereği gerçekleşse de Suriye ve Rusya'daki hâkim ideolojilerin yakınlığı, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından ilişkiler durgunlaşsa da 1994 ve 1999'da Putin iktidarıyla birlikte Rusya bölgede aktif bir politika izlemeye başlamış, bu da ilişkilerin tekrar normale dönmesiyle sonuçlanmıştır.

3. Suriye Krizinde Esad Rejimine Rus Desteğinin Temel Nedenleri

Arap Ligi, Esad rejimini yaptığı zalimce uygulamalardan ötürü kınayıp Suriye'ye yaptırım kararı aldığı zaman Rus liderler ana akım Arap görüşünü Libya'da yaptıkları gibi benimsemeyi ve takip etmeyi reddetmişlerdir (Allison, 2013: 799). Bu Rusya'nın Suriye'ye bakışının farklı olduğunun ve olacağına bir göstergesidir. Suriye iç savaşının Mart 2011'de başlamasıyla birlikte de Rusya'nın Arap Baharına karşı bakış açısı, Esad rejimine askeri, teknik ve lojistik alanda destek ile sonuçlanmıştır. Hatta bu destek o kadar ileri boyutta seyretmiştir ki Rusya Suriye'deki iç savaşa direkt olarak müdahil olmuştur ("Suriye Rusya için neden

bu kadar önemli?”, 2016). Yine vurgulamak gerekir ki Rusya ile Suriye arasında tarihi bağlardan kaynaklı bir dayanışma vardır. Rusya'nın güncel dış politika ve güvenlik stratejilerinde Suriye ile olan ilişkilerde SSCB döneminden devam eden bir Rönesans olduğu söylenebilir. Baas Partisi ile 1970'li yıllardan itibaren Suriye'de etkin ve hâkim olan Hafız Esad rejimi Sovyetlerin o dönemde Orta Doğu'daki en sebatkâr müttefiki olmuştur (Allison, 2013: 801).

Rusya'nın Suriye krizinde Esad yönetimine verdiği desteğin temel nedeni, Rusya'nın Arap halk hareketlerine bakış açısıyla yakından ilgilidir. ABD, Çin ve AB gibi diğer aktörlerin aksine Rusya Arap halk hareketlerini demokratikleşme yönündeki bir eğilim olarak görmemektedir. Aslında petrol fiyatlarını arttıracak Orta Doğu'da yaşanan herhangi bir gelişme petrol üreten ülkeler arasında olan Rusya'nın lehine bir durumu ifade etmektedir (Telatar,2015: 179). Rusya, Suriye meselesinde ABD'nin motivasyonunun sadece Esad'ın sebep olduğu insani felaketler olmadığını düşünmektedir. ABD'nin aslında sinsi bir politika ile Amerikan çıkarlarıyla uzun süredir çatışan ve kısmen de İran ile aynı safta yer alan bir hükümetten kurtulma girişimi olarak görmektedir (Charap, 2013: 37). Bununla birlikte Rusya'nın genel olarak Orta Doğu'da olası bir hükümet değişikliği ile sonuçlanacak istikrarsızlıkları desteklememesinin temel nedeni ise, Putin iktidarıyla birlikte değişen dış politika tercihleridir. Çünkü Putin, Orta Doğuda etkin bir politika izlemek istemiş ve bu doğrultuda Orta Doğu ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Bölgede hem Amerikan karşıtı ülkelerle örneğin İran ve Suriye ile ilişkilerini geliştirirken, Amerikan yanlısı Suudi Arabistan, Mısır, Katar gibi ülkelerle de ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu noktada, Orta Doğu ülkelerindeki olası bir iktidar değişimi Rusya'nın 2000'de başlattığı iyi ilişkilerini sekteye uğratabilecek bir tehdidi ifade etmektedir (Telatar, 2015: 179).

Arap Baharına Rusya'nın bu bakış açısının diğer bir sebebi ise, ayaklanmaların iç dinamikler yerine dış dinamikler tarafından kurgulandığı düşüncesidir. Rusya'ya göre Arap Baharı emperyalist kaygıların sebep olduğu bir durumu ifade etmektedir. Bu sebeple, Arap Baharı, Arap Halklarının daha demokratik ve şeffaf bir yönetim istekleriyle değil Batı'nın Orta Doğu'daki çıkarlarının hayata geçirme isteğiyle şekillenen bir süreçtir (Telatar, 2015: 180).

Suriye, Rusya Federasyonunun Orta Dođu politikalarında önemli konuma sahip bir ülkedir ve iki ülke arasında enerji, askeri ve teknik konularda işbirliği söz konusudur. 2005-2010 yılları arasında Moskova'nın Suriye'ye yaptığı silah ihracatının değeri 2.5-3 milyar dolardır. Bugün Suriye ordusunun elindeki silahların %90'ı SSCB ve Rusya tarafından sağlanmıştır. İki ülke arasında bu dönemde Enerji alanında işbirlikleri artmış, 2005 yılında Ürdün, Mısır, ve Suriye'yi enerji alanında birbirine bağlayacak olan doğalgaz boru hattının Suriye'deki uzantısının Ruslar tarafından inşa edilmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla Suriye'deki yönetim değışimi Rusya'nın Suriye'deki ekonomik varlığını tehdit etmektedir. Bu sebeple Rusya'nın Suriye krizine bakış açısı sadece uluslararası sistemdeki konumuyla ilgili kaygılarını değil aynı zamanda ekonomik kaygılarını da içermektedir (Kahraman, 2016: 37). Yine de Rusya ve Suriye arasındaki ekonomik ve askeri ilişkilerin, Moskova'nın Orta Dođu'ya müdahil olmasının tek geçerli nedeni olmamakla beraber, Suriye'nin Rusya'dan ciddi silah alım yaptığı bir gerçektir ve özellikle de S-300 füzelerinin Suriye için İsrail tehdidi karşısında önemlidir (Włodkowska-Bagan, 2017: 31).

Bu sayılan nedenlerin dışında da Rusya'nın Suriye'deki krizde Esad yönetimini desteklemesinin bir diğer nedeni, ABD ve müttefiklerinin bölgedeki askeri tatbikatlarından kaynaklanmaktadır. 2012'de ABD ve 19 müttefik ülke Akdeniz'de 12.000 askerin katılımıyla "Eager Lion" (Ateşli Aslan) isimli uzun süren bir tatbikat düzenlemiştir. Rusya, bölgedeki askeri hareketlenmeleri

kendisine yönelik bir müdahale olarak nitelendirmektedir. Çünkü Suriye, Rusya'nın büyük önem verdiği Lazkiye ve Tartus limanlarına ev sahipliği yapmaktadır ve Tartus Deniz Üssü Rusya'nın Akdeniz'deki tek askeri varlığıdır. Dolayısıyla iki ülke ilişkileri sadece siyasi değil, askeri ve teknik anlamda da çok güçlüdür. Olası bir yönetim değişikliği Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığını tehdit etmektedir (Çalışkan, 2016: 6).

Özetle, Rusya'nın Suriye krizindeki tutumunun temel sebebi Arap Baharına bakış açısıyla ifade edilebilir. Ortadoğu'da güç dengelerini tamamen değiştiren Arap Baharı, Rus ulusal çıkarları açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Rusya bölgedeki hareketlenmeleri, bölge halklarının demokratik bir yönetim arayışlarının sonucu olarak değil Batı tarafından emperyalist kaygılarla geliştirilmiş sonuçlar olarak görmektedir. Ayrıca Putin iktidarıyla birlikte Orta Doğu'da aktif dış politika tercihi çerçevesinde geliştirilen bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler, olası yönetim değişiklikleri sonucu olumsuz etkilenme ihtimaline sahiptir. Suriye'de olası bir yönetim değişikliğinde Rusya'nın Suriye'deki yatırımlarının olumsuz etkilenmesine sebep olacak ve Akdeniz'deki tek üssünü kaybetmesiyle sonuçlanacaktır. Bu sebeple Rusya Suriye'deki krizin başlangıcından itibaren Esad yönetimine askeri ve teknik yardımlar yapmaktadır.

4. İran-Suriye İlişkilerinin Temel Dinamikleri

İran ile Suriye arasında da Rusya ile ilişkilere benzer bir yapı vardır. İran ve Suriye de tarihsel olarak iyi ilişkiler içerisinde olan iki ülkedir. Ancak bu iyi ilişkiler 1979 İran Devrimi sonrasında başlamıştır denilebilir. 1979'dan sonra gelişen ilişkiler dönemsel olarak ittifak, zaman stratejik ortaklık ve eksen olarak ifade edilmektedir (Sinkaya,2011: 39). İran ile Suriye arasındaki ilişkinin gelişmesinde önemli bir faktör de Rusya'dır. Rusya'nın 1996'da Dış İşleri Bakanı Evgenii Primakov ile başlattığı ve Primakov Doktrini olarak adlandırılan doktrin

çerçevesinde, Rus yetkililer, Sovyetler sonrası ihmal edilen bölgelerde tekrar nüfuz elde etme ve Rusya'nın tekrar büyük güç olması hedefine yönelik hamlelerde bulunmaya başlamışlardır. Rusya'nın "Çok kutuplu dünyanın" merkezlerinden birisi olması gerektiğine inanmışlardır. Bu amaçla Orta Doğu'da da daha aktif yer almak için politikalar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda İran ve Suriye de hem bu "çok kutuplu dünya" inşasında hem de ABD'nin Orta Doğu'daki ve küresel ölçekte etkisini dengelemek için önemli müttefikler haline gelmişlerdir (Włodkowska-Bagan, 2017: 33).

Suriye, 1979 yılında İran'da devrimin gerçekleştiği tarihlerde bölgede İsrail'e karşı tutumu sebebiyle yalnız kalmıştır. Mısır'ın İsrail'e barış anlaşması yapması ve Irak ile gergin ilişkileri, İsrail'e karşı politikalarında yalnızlaşmasına sebep olmuştu. İran'da gerçekleşen devrim ise sadece Şah yönetimine karşı yapılmış bir devrim değildi. Aynı zamanda dolaylı olarak ABD'ye de karşı yapılmıştı. Çünkü Şah rejimi ABD tarafından desteklenmekte idi. Dolayısıyla İran'ın yeni iktidarının ABD karşıtı politikalar izleyeceği açıktı. Bu sebeple yalnız kalan Suriye için İran, bulunmaz bir müttefikti. Nitekim Suriye İran'daki devrimi memnuniyetle karşıladı ve İran İslam Cumhuriyeti'ni tanıyan ilk ülkelerden oldu. Dönemin Suriye Dışişleri Bakanı devrimi "çağdaş tarih içerisindeki en önemli olay" olarak nitelendirmişti (Sinkaya,2011: 39).

İran devriminin, dış politikasına yansıyan en önemli sonucu anti-emperyalist tutumuydu. Bu sebeple İran Orta Doğu'da İslam ülkelerinin liderliğini görevi olarak görüyordu. Çünkü İran'a göre İslam dünyası emperyalizmin nüfuzu altındaydı. İran'ın anti-emperyalist düşünceleri esas olarak Amerikan ve Siyonizm karşıtlığını ifade etmektedir. Bu sebeple, Filistin davasının savunucusu olarak kendini nitelendiren Suriye de İran için önemli bir müttefikti. Aynı zamanda İran İslam Cumhuriyeti'nin uluslararası arenada tanınması gerekiyordu ve bu noktada da Suriye'nin desteğine ihtiyacı vardı (Sinkaya,2017: 50-51).

Suriye ile İran arasındaki ilişkiler, Eylül 1980'de başlayan İran-İrak savaşı ile güçlenmiştir. Suriye bu savaş sırasında pek çok Arap ülkesinden farklı olarak İran'ı desteklemiştir. Nitekim Suriye, bu desteği kapsamında kendi ülkesi üzerinden Irak petrolünü taşıyan boru hattını kapatmıştır. Ayrıca Doğu Bloğu ülkeleri tarafından İran'a sağlanan silahların transferini sağlamıştır. Suriye'nin bu tutumunda sadece İran ile yakın ilişkileri değil aynı zamanda Irak'ın güçlenerek kendine tehdit olmasını engelleme isteği de etkili olmuştur. Suriye bu yardımları karşında İran'dan petrol ve maddi yardım elde etmiştir (Sinkaya,2011: 39-40).

İlişkilerin gelişmesine sebep olan bir diğer olay ise İsrail'in 1982'de Lübnan işgalidir. Bu durum, iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin ittifaka dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Lübnan'da askeri varlığı bulunan, ancak İsrail ile sıcak çatışmadan çekinen Suriye, Lübnan'daki Şii militanları destekleyerek İranlı Devrim Muhafızlarının bölgeye girmesini sağlamıştır. Devrim muhafızları burada Hizbullah hareketinin kurulmasını sağlamış ve bu tarihten sonra Suriye, İran'ın Hizbullah'a lojistik destek ulaştırmasına yardımcı olmuştur (Sinkaya,2011: 40).

İlişkilerin gelişmesinin bir diğer nedeni de iki ülkenin mezhepsel yakınlığıdır. Esad yönetiminin Nusayri olması ve Nusayri inancının, İran resmi mezhebi olan On İki İmam Şiiliğine benzemesi iki ülke ilişkilerinin güçlenmesine önemli katkı sağlamıştır. Bununla birlikte iki inanç birbirinden farklı değerler de barındırmaktadır. Örneğin, Suriye yönetiminin laik değerleri İran yönetiminin radikal İslam değerleriyle uyuşmamaktadır (Arıkan, 2012: 22-23). Dolayısıyla mezhepsel yakınlığın tam anlamıyla iki ülke arasındaki ilişkiyi güçlendirici bir etki yaptığı yanıltıcı bir yorum olabilir. Bununla birlikte Rusya da Şiiliğin Orta Doğu'da kendi müttefiki olan İran ve Suriye üzerinden etkili olmasını desteklemektedir. Rusya, İran'ın Irak, Suriye ve Lübnan ile kurmayı ümit ettiği "Şii Hilalinin" ciddi şekilde zayıflaması kaygısını paylaşmaktadır. Çünkü Rusya Esad rejimini destekleyen İran ile ortak bir şekilde Orta Doğu'nun iç siyasetinin Sünni

Müslüman Kardeşlerce domine edilmesi konusunda endişelenmektedir (Allison, 2013: 810).

5. Suriye Krizinde Esad Rejimine İran Desteğinin Temel Nedenleri

Yukarıda belirtildiği üzere Rusya Federasyonunun Suriye krizinde Esad yönetimine verdiği destek Arap halk hareketlerine bakış açısıyla özdeşleştirilebilir. Çünkü Rusya 2010'da başlayan Ortadoğu'daki muhalif hareketlere şüphyle bakmış ve olası bir iktidar değişikliğini ulusal çıkarlarına aykırı olarak görmüştü ("Suriye Rusya için neden bu kadar önemli?", 2016). Ancak İran'ın görüşü bu noktada Rusya Federasyonundan farklılaşmaktadır. Bu farklılığın ortaya çıkarılması için çalışmanın bu kısmında öncelikle İran'ın Arap halk hareketlerine karşı tutumu değerlendirilecektir.

İran yönetimi Irak krizinin ardından güç kazanarak bölgede ciddi nüfuz ve fiilen de mevziler elde etmiştir (Şensoy, 2015: 4). İran, Irak krizinin ardından patlak veren Arap Baharını da kendisi için bir avantaja çevirmek istemiştir. İran yönetimi, Orta doğuda oluşan halk hareketlerini, İran İslam Devriminden esinlenen "İslami uyanış" hareketleri olarak nitelendirmiştir. Buna göre, Arap halk hareketleri Batı'nın emperyalizmine karşı yapılmış, iktidardaki "Batıcı laik diktatörlerin" yozlaşmış yönetimlerini sonlandırmayı amaçlamaktadır. İran'ın bu düşüncesinin ardında Körfez ülkelerindeki yönetimlerin İran karşıtı ve ABD yanlısı politikalar gütmemesinin büyük bir etkisi vardır. Bununla birlikte İran, Suriye ve Libya'da yaşanan olaylara karşı çekinceli davranmış ve özellikle Suriye krizinde Esad yönetimine destek vermiştir. İran'ın bu noktada Arap Baharı konusunda düşüncelerinin çeliştiği görülmektedir. Çünkü Suriye belki de Ortadoğu ülkeleri içerisinde en laik ve batıcı olan bir yönetimdir. Buna rağmen İran Suriye'de oluşan muhalif hareketleri Batı'nın çıkarları doğrultusunda

hareket etmekle suçlamaktadır (Uygur,2012: 11-14). Bununla birlikte İran'ın Arap Baharını desteklemesinin bir nedeni de halk hareketleri neticesinde dünyadaki ilgilinin İran nükleer programlarından kayacağı düşüncesidir (Oğuzlu,2011: 35) İran ayrıca Ortadoğu ülkelerindeki azınlık iktidarlarından da kendi politikaları için faydalanmak istemiştir. Bunun en göze çarpan örneği Suriye'de azınlık konumunda olup yıllardır ülkeyi yöneten % 20'lik Nusayri azınlığa verdiği destektir ki bu tür destekler sadece Suriye'de değil diğer Ortadoğu ülkelerinde de tepkilere sebep olmuştur (Çelebi, 2013: 2).

Dolayısıyla İran'ın Suriye'deki krizde Esad yönetimini desteklemesinin sebepleri arasında Arap Baharına bakış açısı gösterilemez. Hatta bu durum, İran'ın Arap Baharına karşı oluşturduğu düşüncelerin çeliştiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bir önceki başlıkta açıklanan İran-Suriye ilişkilerinin tarihsel yakınlığı bir sebep olarak gösterilebilirse de tek başına geçerli bir sebep değildir.

İran'ın Esad yönetimine desteğinin asıl nedeni, Suriye'de olası bir yönetim değişikliğinin, Orta Doğu'daki tüm dengeleri değiştireceği düşüncesidir. Tahran, Sünni Arap dünyasına karşı oluşturduğu Şii hilalinin -bir önceki başlıkta açıklanan mezhepsel farklılıklara rağmen- askeri ve stratejik müttefikinin Suriye olduğunu düşünmektedir. İran açısından Baas Rejiminin çökmesi ve yönetimin Sünni İslam değerlerine sahip olması, Ortadoğu'da güç kaybına sebep olacaktır. İran'a göre bu durum aynı zamanda Orta Doğu ülkelerinin İsrail karşısında güç kaybetmesiyle sonuçlanacaktır (Ertuğrul,2012: 3-4). Bu sebeplerdir ki İran, Esad rejiminin devam etmesi için Suriye'ye askeri destek ve Suriye ordusu için de askeri eğitim sağlamıştır. Hem İran özel askeri birlikleri hem de İran istihbaratı Suriye'de askeri birlikleri ve güvenlik güçlerini eğitmişlerdir (Yolcu, 2016: 50). İran'ın Suriye'ye olan desteğinin anlaşılmasının ön şartı İran-Suudi mücadelesinin doğasını anlamaktan geçmektedir. İran tarafından Başar Esad'ın sıkışmış rejimine sağlanan çok yönlü destek ve Körfez ülkeleri tarafından

bölünmüş olan isyancılara verilen destek bu unsurların siyasi olarak var olmasını ve askeri operasyonlarını devam ettirmesini sağlamıştır. İran'ın veya Körfez ülkelerinin desteği olmasaydı, müttefiklerinin yaşamaya devam etmesi ya da en azından mevcut durumlarını koruması mümkün olmayacaktı. (Hokayem, 2014: 60).

6. İran-Rusya İlişkileri Açısından Suriye Krizinin Değerlendirilmesi

Çalışmada ayrı bölümler halinde açıklanan Rusya ve İran'ın Suriye desteğinde en temel nokta iki ülkenin ulusal çıkarlarının Suriye'deki Esad yönetiminin değişikliği durumunda olumsuz etkileneceğidir. Çünkü tarihsel ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Esad Rejiminin iki ülke ile de iyi ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Ancak bu noktada asıl sebep Suriye krizinde iki ülkenin de Suriye'deki muhalif hareketlerin daha demokratik bir yönetim arzusuyla şekillenmediğini ve bu hareketlerin Batı'nın çıkarları doğrultusunda olduğunu düşünmeleridir.

İran ve Rusya'nın bölgesel politikalar bağlamında pek çok alanda işbirliği içerisinde olduğu görülmektedir. Bunlar arasında ticari iş birliği ve nükleer enerji işbirlikleri ön plana çıkmaktadır. Örneğin Moskova, İran'da faaliyet gösteren Rus iş adamlarını gayri resmi olarak desteklemiştir. Hatta Rus iş adamları İran'a yönelik Amerikan ve AB yaptırımlarını delen aktivitelerde bulduklarında Kremlin bunu göz ardı etmiştir. Bu durum da Tahran'dan olumlu geri dönüt almıştır. Bu da ilişkilerini pekiştiren bir husustur (Kozhanov, 2015: 10). Rusya ve İran Orta Doğu'da güç ve nüfuz elde etmekle birlikte küresel konumlarını somutlaştırmak için de nükleer enerji konusundaki işbirliklerine de çok önem vermektedirler ("İran Nükleer Programının Arka Planı ve Geleceği", 2005; Keskin, 2005: 56). Çünkü Nükleer Enerjinin ülke aleyhine oluşan tehditlere karşı caydırıcılığı ve ülkenin dışa bağımlılığını azaltıcı etkisi vardır (Akbaş ve Baş, 2013: 22-23). Nitekim 1995'de bu bölgesel kaygılar Nükleer İş Birliği

Anlaşmasıyla sonuçlanmıştır (Kıbaroğlu, 1999: 6-7). Yine bu iki ülkenin Orta Doğu'daki çıkarlarının Suriye üzerinden de şekillendiği görülmektedir. Suriye, Rusya için Orta Doğu, Arap dünyası ve Akdeniz'e açılan kapıdır. Bu noktada Rusya, ABD'nin ve müttefiklerinin Orta Doğu'daki askeri varlıklarının kendisine karşı oluşturulacak tehdidin temelleri olarak görmektedir. Bölgedeki tek üssü olan Suriye'deki Tartus üssü bu sebeple hayati öneme sahiptir.

İran ise en temel dış politikası olan Şii jeopolitiğinin askeri ve stratejik ortağı olarak Suriye'yi görmektedir. Bunun dışında Suriye'nin İsrail'e karşı tarihsel tutumu da kendisini İslamîyet'in koruyucusu olarak gören İran'ın, Esad yönetimini desteklemesiyle sonuçlanmaktadır. Bunun dışında İran da Rusya gibi ABD'nin ve müttefiklerinin sadece Esad yönetimini baskı altına almakla kalmayıp aynı zamanda kendisi için de aynı emelleri amaçladığını düşünmektedir. İran Suriye'nin bütünlüğü için verebileceği her türlü desteği verirken bu destekten ötürü karşılaşılabileceği her türlü maliyeti de ödemeyi göze almıştır. Bu maliyetler seyahat kısıtlamalarından ticari, diplomatik, kültürel ve hava trafiği kısıtlamalarına kadar uzanan bir yelpazede bulunmaktadır (Yolcu, 2016: 52).

Özetle, Rusya ve İran Suriye'de farklı beklentilerle de olsa Esad yönetimini desteklemektedir. Bununla birlikte iki ülkeyi Suriye krizinde birleştiren en önemli husus, iki ülkenin farklı kimlik tanımlarında öteki olarak Batı'yı (ABD) görmeleridir. Çünkü İran ve Rusya, Suriye'de yaşanan krizde iç dinamiklerinden çok dış dinamiklerin etkin olduğunu düşünmektedirler.

7. Sonuç

SSCB'nin dağılmasıyla yeni bir devlet olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nun dış politika arayışları ve İran'ın 1979 İslam Devrimi sonrası dış politika tercihleri bu iki ülkeyi bazı ortak paydalarda birleştirmiştir. İran'ın devrim sonrası yeni dış politika arayışı ve oluşan ABD karşıtlığı ile Rusya'nın Batı (ABD) karşıtlığı iki ülkeyi

aynı coğrafyada ortak stratejiler bulma eğilimine yönlendirmiştir. İran, ideolojik dış politika yaklaşımından vazgeçerek, pragmatist bir dış politika izlemesiyle hem bölgesel hem de uluslararası sistemde ABD'yi dengeleyen en önemli güç olarak Rusya ile ortak politikalar izlemeye başlamıştır. İki ülke ABD karşısında zorunlu bir müttefik olarak yer almaktadır. Kaldı ki Rusya ile İran arasındaki ilişki sadece dış politika bağlamında kalmamış ticari olarak da kendini göstermiştir. Bazen de ticari faaliyetler bu iki ülkenin Batı'ya karşı pozisyonlarını göstermeleri noktasında istimal edilmiştir. Karşılıklı güvenlik problemleri oluşmasına rağmen ortak çıkarlar çerçevesinde iki ülke ilişkilerini iyileştirerek işbirliklerine gitmiştir. İran-Irak savaşı sonrası ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır ve yeni ilişkiler kurulmuştur. Soğuk Savaş sonrası yenedünya düzeninde çok kutuplu yeni bir sistemin oluşabilmesi için ABD dengelenmeye çalışılmış ve Kafkasya, Orta Asya, Ortadoğu gibi bölgelerde işbirlikleri güçlendirilmiştir. Suriye Meselesi ile ikili ilişkiler "stratejik ortaklık" düzeyine ulaşmıştır.

Bölgesel bir güç olma hedefinde olan İran için nükleer çalışmaların önemi büyüktür. Çünkü İran'ın Ortadoğu'da diğer ülkeler karşısında güç kazanabilmesi nükleer programlarına bağlıdır. İran'ın nükleer çalışmalarında Rusya Federasyon'u çok önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte Rusya Federasyon'un da Ortadoğu'da daha etkin olabilmesi için İran'la işbirliği yapması gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda Rusya ve İran'ın çok kutuplu sistem isteğinin somut bir göstergesidir.

Arap Baharı sonrası Orta Doğu'da ortaya çıkan karışıklıklara her iki ülke, her ne kadar farklı bakış açılarıyla yaklaşırsa da Arap Bahar'ının da etkisiyle ortaya çıkan ve güncel uluslararası ajandanın merkezine oturmuş bulunan Suriye krizi konusunda iki ülkenin yaklaşımı daha paralellik göstermektedir. İki ülkenin Suriye meselesinde dış politika tercihlerinin bu denli paralellik göstermesi iki ülke arasındaki ilişkileri stratejik ortaklık düzeyine çıkartmıştır. Rusya'nın Suriye

ile Sovyetler döneminden beri gelen müttefiklik ilişkilerini sürdürmek istemesi ve bölgede Amerikan politikalarına karşı bir denge kurmak istemesi Esad rejimine olan desteğinin temel sebepleri arasındadır. İran açısından ise Orta Doğu'da Şii bir güç unsuru olarak etkinliğini arttırmak istemesi ve Suriye yönetimini elinde bulunduran Şii Nusayri azınlığa desteğini sürdürmek istemesi Suriye krizinde takındığı tavrın temel dinamiklerindedir. Suriye krizi ile gelişen bu stratejik ortaklığın krizin gidişatına da bağlı olarak uluslararası konjonktürde derinleşerek devam edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akbaş, Z. & Baş, A. (2013). "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları". *History Studies*, 5(2), 21-44.

Allison R. (2013). "Russia and Syria: Explaining Alignment with a Regime in Crisis". *International Affairs*, 89: 4 (2013) 795–823.

Arıkan, P. (2012). "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran". *MiddleEastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(43), 18-29.

Charap, S. (2013). "Russia, Syria and the Doctrine of Intervention", *Survival*, 55:(1), 35-41.

Çalışkan, B. (2016). "Rusya-Suriye İlişkileri Ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi". İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Araştırma 14.

Ertuğrul, D. (2012). "Türkiye Dış Politikası için bir Test: Suriye Krizi". TESEV Dış Politika Programı.

Hokayem E. (2014). "Iran, the Gulf States and the Syrian Civil War". *Survival*, 56:6, 59-86.

- Kahraman, E. (2016). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya Federasyonu-İran İlişkileri". *Security Strategies Journal*, 12(24), 29-70.
- Karabulut, B. (2007). "Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları*, 15(15), 69-91.
- Keskin, A. (2005). "ABD-İran Gerginliğinde Yeni Bir Dönem: ABD-AB Yakınlaşması", *Stratejik Analiz*, 5(60).
- Kibaroglu, M. (1999). "İran bir nükleer güç mü olmak istiyor?", *Avrasya Dosyası*, 5(3), 271-282.
- Kozhanov N. (2015). "Understanding the Revitalization of Russian-Iranian Relations", Carnegie Moscow Center, Moscow, Russia, May 2015.
- Oğuzlu, T. (2011). "Arap Baharı ve Değişen Bölgesel Dinamikler". *Ortadoğu Analiz*, 3(30), 33-40.
- Özkoç, Ö.(2008). "Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)", Mülkiyeliler Birliği Yayınları Tezler Dizisi: 17, Ankara.
- Sinkaya, B. (2011). "İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı". *Ortadoğu Analiz*, 3(33), 38-48.
- Sinkaya, B. (2016). "Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Eksenini", *Ortadoğu Analiz*, 8(72), 23-24.
- Sinkaya, B. (2017). "İran'ın Suriye Stratejisi", *Akademik Ortadoğu*, Cilt 11 Sayı: 2, 49-64.

Telatar, G. (2015). "Rusya Ve Arap Baharı: Batı ile Yeni Soğuk Savaş mı?". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 175-202.

Uygur, H. (2012). "İran ve Arap Baharı". *Seta Analiz*, (52), 1-27.

Włodkowska-Bagan, A. (2017). "Syria in Russia's Foreign Policy in the 21st Century", *Teka Kom. Politol. Stos. Międzynar. OL PAN*, 12/1, 27-40.

Yazıcı, A. (2012), "Rusya'nın Suriye Politikası", Akgün, Birol (Der.), *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Ankara: Stratejik Düşünce Enstitüsü): 40-43.

Yolcu F. H. (2016). "Iran's Involvement with Syrian Civil War: Background, Reasons and Alternatives", *Bilgi* (33), Kış/Winter: 35-64.

Web Kaynakları

Çelebi N. O. (2013). "A.B.D'nin Ortadoğusunda Şii İran'ın Rolü", *TASAM*
http://www.tasam.org/trTR/Icerik/5146/abdinin_ortadogusunda_sii_iranin_rolu Erişim Tarihi: 28 Kasım 2018

Özbay, F. (2012). "Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye Rusya İlişkileri"
Avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008 Erişim Tarihi: 28 Kasım 2018.

Stratejikortak.com (2016). "Suriye Rusya İçin Neden Bu kadar Önemli?"
<https://www.stratejikortak.com/2016/12/suriyerusya-icin-neden-onemli.html> Erişim Tarihi: 28 Kasım 2018

Şensoy, S. (2015). "Kürt Koridoru İran ve Türkiye", *TASAM*
http://www.tasam.org/trTR/Icerik/19557/kurt_koridoru_iran_ve_turkiye Erişim Tarihi: 28 Kasım 2018

TASAM (2005). "İran Nükleer Programının Arka Planı ve Geleceği".
http://www.tasam.org/trTR/Icerik/181/iran_nukleer_programinin_ark_a_plani_ve_gelecegi Erişim Tarihi: 28 Kasım 2018

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

When we look at the historical adventure of the relations between Russia and Iran, we see that the relations of the two countries are distant and competitive. Especially during the Shah period, Iran's close relations with the US prevented the development of the relations of Soviet Russia and Iran during the Cold War. However, both the end of the Cold War and the Islamic Revolution against the Shah resulted in the intersection of the "other" definitions of the two countries.

The upheavals that started in Middle East countries in 2010 resulted in a new equation in the Middle East in terms of world politics. The most striking development at this point is the Iran-Russia rapprochement. In particular, Iran and Russia act together at the point of civil movements in Syria. Both countries support Assad's rule in power, albeit with different expectations (Sinkaya, 2016: 25). In order to reveal different expectations, firstly the relations of the two countries with Syria will be mentioned and then the common interests will be examined in the context of relations between Russian Federation and Islamic Republic of Iran.kozh

The Main Reasons of the Russian Support to Assad Regime During the Crisis

The main reason for Russia's attitude towards the Syrian crisis can be expressed from the perspective of the Arab Spring. The Arab Spring, which has completely changed the balance of power in the Middle East, is considered to be a negative development for Russian national interests. Russia sees the movements in the region not as a result of the democratic quest of the people, but as results led by Western countries with imperial concerns. In addition, good relations with the countries in the region, which were developed within the framework of the active foreign policy preference in the Middle East with Putin's ruling, are likely to be negatively impacted as a result of possible government changes. In a possible change of power in Syria, Russia's investments in Syria will be adversely affected and will result in the loss of its only base in the Mediterranean. For this reason, Russia has provided military and technical assistance to the Assad administration since the beginning of the crisis in Syria.

The Main Reasons of the Iran Support to Assad Regime During The Crisis

The prerequisite for understanding Iran's support for Syria is to understand the nature of the Iran-Saudi struggle. The multi-faceted support provided by Iran to the congested regime of Bashar Assad and the support for the divided rebels by the Gulf countries have enabled these elements to exist politically and continue their military operations. Without the support of Iran or the Gulf countries, it would not be possible for their allies to continue living or at least to preserve their current situation (Hokayem, 2014: 60).

Conclusion

Foreign policy searches of the Russian Federation, which emerged as a new state with the dissolution of the USSR, and Iran's foreign policy preferences after the 1979 Islamic Revolution, combined these two countries in some common denominators. Iran's pursuit of new foreign policy after the revolution and the anti-US sentiment and Russia's opposition to the West (US) led the two countries to find common strategies in the same geography. By giving its ideological foreign policy approach up and following a pragmatist foreign policy, Iran has begun to follow common policies with Russia as the most important force balancing the US both in the region and in international system. The two countries are a compulsory ally against the United States. Moreover, the relationship between Russia and Iran has not only remained within the context of foreign policy, but has also shown itself commercially. Sometimes commercial activities are used to show the positions of these two countries against the West.

Despite the emergence of mutual security problems, the two countries have improved their relations by cooperating in the framework of common interests. After the Iran-Iraq war, a new era has started in relations and new type of relations have been established. In the post-Cold War era, these two countries have tried to balance the US in order to form a multi-pole system. Russia and Iran has strengthened their cooperation in the Caucasus, Central Asia and the Middle East accordingly. The bilateral relations during the Syrian crisis elevate the relations between the two countries to a "strategic partnership" level.

Nuclear program is of great importance for Iran in order to become a regional power. Because Iran's strength in the Middle East against other countries depends on its nuclear programs. Russian Federation is in a very important position in Iran's nuclear activities. Also the Russian Federation must cooperate with Iran to be more effective in the Middle East. This can be a concrete evidence for Russia and Iran's eagerness for a multi-polar system within the global world order.

Although the two countries approach differently to the turmoil in the Middle East after the Arab Spring, their understanding and approximation of the Syrian crisis, which has started by the influence of the Arab Spring and is at the center of the current international agenda are more parallel. The parallelism of the foreign policy choices of the two countries on the Syrian issue has raised the relations between the two countries to the level of strategic partnership. Russia's desire to maintain its alliance relations with Syria since the Soviet era and to seek a balance of American policies in the region are among the main reasons for its support for the Assad regime. As for Iran, since it wants to increase its effectiveness as a Shiite force in the Middle East and to maintain its support for the Shia Nusairi minority, which holds the Syrian government is among the main dynamics of Iran's attitude in the Syrian crisis. This strategic partnership developed through the Syrian crisis will continue to deepen in the international conjuncture depending on the course of the crisis.